

Az elektronikus bizonyítás alapvető dogmatikai kérdései¹

GÁCSI Anett Erzsébet²

A társadalomtudományok a 20. század közepétől intenzíven érdeklődnek a technológiának a társadalomra gyakorolt hatása iránt. Nincs ez másként a jogtudományban és azon belül a büntető eljárásjog tudományában sem. A jelzett területen több érezhető hatása van a technológiának, a digitális eszközöknek, ezek egyike az elektronikus bizonyítás (és bizonyíték) problematikája, amelynek megjelenése a hagyományos eljárásjog-dogmatikai kérdések átgondolását, azonban nem feltétlenül az újraszabályozását igényli. Tanulmányomban az elektronikus bizonyításnak a hatályos és az új büntetőeljárás törvényben való szabályozását, az ennek során felmerülő kérdéseket vázolom fel.

Kulcsszavak: büntető eljárásjog, elektronikus bizonyíték, szabad bizonyítás elve

A társadalomtudományok a 20. század közepétől intenzíven érdeklődnek a technológiának a társadalomra gyakorolt hatása iránt. Nincs ez másként a jogtudományban és azon belül a büntetőeljárásjog tudományában sem.

Az utóbbi területen több érezhető hatása van a technológiának, az elektronikus/digitális eszközöknek, ezek egyike az elektronikus bizonyítás (és bizonyíték) problematikája, amelynek megjelenése a hagyományos eljárásjog-dogmatikai kérdések átgondolását igényli, ez azonban nem feltétlenül foglalja magába az újraszabályozását (-gondolását). Az elektronikus bizonyítékok témaköre a büntető eljárásjog mellett vitathatatlanul a *kriminalisztikai* vizsgálódások középpontjában is áll. Fenyvesi Csaba osztályozása alapján az elektronikus vagy más néven digitális adatok³ az úgynevezett második generációs bizonyítékok⁴ kategóriájába tartoznak.⁵

¹ A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, *Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban* című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

² GÁCSI Anett Erzsébet, PhD, egyetemi adjunktus, SZTE Állam- és Jogtudományi Kar, Bünyügyi Tudományok Intézete Anett Erzsébet GÁCSI, PhD, Senior Lecturer, University of Szeged, Faculty of Law and Political Sciences, Institute of Criminal Law and Criminal Science
orcid.org/0000-0003-3455-4629, gacsi.anett@juris.u-szeged.hu

³ Ilyen adatokat különböző eljárási cselekményekkel lehet beszerezni, így például digitális adatbányászattal, raszterezéssel, virtuális házkutatásokkal, cybernyomozással, és a sort a modern 21. század kriminalisztikai vívmányok alapján még oldalakon keresztül lehetne sorolni.

⁴ A második generációs bizonyíték kifejezés az amerikai forenzikus tudomány sajátja, a kontinentális kriminalisztika onnan vette át. Jelentése abban ragadható meg, hogy a számítógépes bűnözéssel a hagyományos kriminalisztikai azonosítási eljárások mellett e rendszerekkel az informatikai tudományába nőtt ismeretekkel másfajta szemléletet, formát, eszközt és embert igénylő módszerek léptek. Murphy (2006) 1–71.

⁵ Fenyvesi (2014) 67–68.

Az elektronikus bizonyítással, valamint az elektronikus bizonyítékok témakörével a nemzetközi szakirodalom túlnyomórészt a *Digital Forensic Science* (a továbbiakban: DFS, bűnügyi informatikai tudomány) keretén belül,⁶ a hazai szakirodalom pedig annak szűkebb területére fókuszálva, elsősorban az *igazságügyi informatikai szakértés és szakértők* kapcsán folytatott kutatásokat.⁷ E kutatási eredmények a téma feldolgozásánál nélkülözhetetlenek, ugyanakkor azok inkább a kriminalisztika tudományához, mintsem a büntető eljárásjog-dogmatika területéhez kötődnek.

Tanulmányommal a célom az, hogy az elektronikus bizonyítás (és így az elektronikus bizonyítékok) témakörét a büntető eljárásjog (dogmatika) keretein belül vizsgáljam meg. Mielőtt e vizsgálatba belefogok 1. röviden bemutatom az elektronikus bizonyítás úgynevezett számítógépes bűnözéssel kapcsolatos megjelenési formáit; és ezt követően 2. alapfogalmakat definiálok (így például bizonyítás, bizonyítási eszköz és bizonyíték). Itt az új magyar büntetőeljárás törvény „megoldásának” – tudniillik az elektronikus adatot bizonyítási eszközként nevesíti – lesz jelentősége. A tanulmányomban kitérek 3. a bizonyítás alapelveire, megvizsgálom, hogy az elektronikus bizonyítás a bizonyítás hagyományos rendszerébe hogyan illeszthető bele, milyen megoldásra váró kérdéseket vet majd fel az új büntetőeljárás törvény által felállított rendszerben.

Jelen munka a tanulmány elején jelzett kutatási projekt első alapköve, amellyel kifejezett célom az elektronikus bizonyítás alapvető kérdéseinek a felvázolása.

Számítógépes bűnözés – az elektronikus bizonyítás megjelenése

Az elektronikus bizonyítás problematikája több mint fél évszázada az úgynevezett *számítógépes bűnözéssel összefüggésben* merült fel, bölcsője az amerikai büntetőeljárásban található.⁸ Az amerikai szakirodalom alapján e területet három csoportba lehet sorolni.

1. Léteznek egyfelől az úgynevezett computer centered crime-ok (azaz a számítógép központú bűnözés esetei), amelynek lényege az, hogy célpontként a számítógépes rendszer, hálózat, adattároló, vagy egyéb eszköz jelenik meg (például kereskedelmi weboldal tartalmának módosítása). Ez a nemzetközi és hazai szakirodalom alapján is tekinthető egy új bűncselekmény típusnak is, amely új eszközzel használ (a számítógépet).⁹ E csoportban már – például az Amerikai Egyesült Államokban – a bűncselekmények nyomozásához kellő szakértelemmel rendelkező szakemberekből álló egységeket hoztak létre, amelyek feladata a különleges szakértelmet igénylő elektronikus helyszíni szemle vagy online házkutatás lefolytatása.¹⁰ Megjelentek a nyomozó hatóságokon belül az úgynevezett

⁶ A DFS valójában a jog segédtudományának tekinthető, elsősorban informatikai és kriminalisztikai megközelítéssel dolgozik. Vö. Palmer (2001) 1–42.

⁷ Szabó (2011) 13–28.; Fenyvesi (2014) 73.; Máté (2017)

⁸ Az elsők között feljegyzett eset 1966-ból Texasból származik, ahol egy számítógépes programot használtak fel egy gazdasági bűncselekmény elkövetésénél. Bem et al. (2008) 44.

⁹ Bem et al. (2008) 43–59.; Nagy (2009) 1–294.; Máté (2017) 30.

¹⁰ Fenyvesi (2014) 218. Hazai viszonylatban meglévő lehetőségekről pedig lásd: Laczi (2001) 726–738. Alkotmányossági szempontokból vizsgálva: Mohácsi (2010) 201–210.

etikus hackerek („certified computer hacking forensic investigator” vagy más néven „white-hat hacker”) is.¹¹

2. Másfelől léteznek az úgynevezett *computer assisted crime*-ok (azaz a számítógéppel segített bűnözés), amelynek lényege az, hogy ebben az esetben a számítógépet, mint eszközt használja az elkövető a cselekmény során, amely „segíti” a tevékenységét, de nem feltétlenül szükséges hozzá (például gyermekpornográfia).¹²
3. Harmadsorban pedig megkülönböztethető az úgynevezett *incidental computer crime* csoportja (azaz a járulékos számítógépes bűnözés), amely esszenciája az, hogy itt a számítógépes rendszer a bűncselekmény szempontjából mellékes, lényegében egy hagyományos eszköz kiváltását jelenti (például könyvelés számítógéppel, papíralapú dokumentáció helyett).¹³ Utóbbi csoport jelentősége az elmúlt évtizedben felértékelődött, egyre több bűncselekménynél merülhet fel az elektronikus bizonyítás, a digitális bizonyíték témaköre (tudniillik a hagyományos bűncselekményt is egyre fejlettebb technológiai környezetben és módszerrel követik el).¹⁴

Alapfogalmak: bizonyítás, bizonyítási eszköz, bizonyíték

A 2018. július 1-jén hatályba lépő új magyar büntetőeljárás törvény (2017. évi XC. törvény, a büntetőeljárásról, a továbbiakban: új Be.) bizonyítási eszközként nevesíti az elektronikus adatot [új Be. 165. § f) pont]. Vitathatatlan, hogy a jogalkotó lépést próbált tartani a 21. századi technikai fejlettséggel és igényekkel. Így például megteremtette a lehetőséget a büntetőeljárás valamennyi szakában szinte valamennyi eljárási cselekmény vonatkozásában (néhol indokolt korlátokkal) a telekommunikációs eszközök használatára;¹⁵ az egész magyar perjogot érintő hullám végállomásaként átültette a büntetőeljárásokba az elektronikus kapcsolattartás szabályait (annak kötelező és választható eseteit); de e folyamatba illeszthető az is, hogy a szabályozás szintjén nagyobb hangsúlyt fektetett az írásbeli jegyzőkönyv készítése mellett a folyamatos hangfelvétellel vagy a kép- és hangfelvétellel való eljárási cselekmény rögzítésére is.

A törvény indokolása szerint „a cél a jövő kihívásaira választ adni képes bizonyítási eszközök biztosítása”, e cél indokolta az elektronikus adat nevesítését a bizonyítási eszközök körében.¹⁶ Az Indokolás azt is kiemeli, hogy a fentiekre tekintettel „az új bizonyítási eszköz definiálása ezért nem [volt] öncélú”.¹⁷ Magyarázza továbbá az önálló bizonyítási eszközként való nevesítést azzal, hogy „az egyes büntetőeljárás cselekmények szabályozá-

¹¹ Székely (2008) 197.

¹² Bem et al. (2008) 44.; Máté (2017) 30.

¹³ Bem et al. (2008) 43–59.; Fenyvesi (2014) 72.; Máté (2017) 30.

¹⁴ Vö. Fenyvesi (2014) 72–73.

¹⁵ Részleteiben lásd: Gácsi (2017a) 21–22.

¹⁶ E körben kiemeli az Indokolás, hogy az összhang érdekében „az elektronikus adatra további eljárási cselekményeket, így a lefoglalás különleges szabályait építette ki”. A 2017. évi XC. törvény indokolása (a továbbiakban: Indokolás), Általános Indokolás, „A törvény legfontosabb újításai” rész.

¹⁷ Indokolás 165. §-hoz.

sában az elektronikus adat kategóriája nem minden esetben kezelhető a fizikai dolgok analogiájára”.¹⁸ Kérdés azonban az, hogy az újonnan nevesített bizonyítási eszköz valójában bizonyítási eszköznek minősül-e az eljárásjog dogmatika oldaláról szemlélve?

Bizonyítás

A bizonyítás fogalmának meghatározása nem egyszerű vállalkozás. A szegedi büntetőjogi iskola álláspontja az, hogy a büntetőeljárásban a bizonyítást összetett fogalomként kell kezelni.¹⁹ A fogalomnak van egy általános és egy processzuális értelmezése.²⁰ Az *általános értelmezés* szerint a bizonyítás valamilyen ténynek, állításnak vagy feltevésnek a valósággal egyezősége kimutatását jelenti, olyan tények, adatok alapján, amelyeknek a valósága (igazságtartalma) már igazolást nyert. A *processzuális értelmezés* ennél tágabb kategóriát jelent, eszerint ugyanis a bizonyítás felöleli a büntetőjogilag (anyagi és eljárási jog) jelentős tényeknek a törvényes bizonyítási eszközök és módszerek útján való megismerését (a tények felderítését), továbbá e tények megtörténtének a bizonyítási eszközzel való igazolását.²¹

Tremmel Flórián a bizonyítás lényegét tekintve rámutatott arra, hogy a hazai szakirodalomban szerteágazó, eltérő, és sok esetben egymásnak homlokegyenest ellentmondó bizonyítási meghatározások léteznek. A könnyebb átláthatóság végett négy csoportot hozott létre. Így létezik: a *bizonyítás logikai felfogása* – ennek középpontjában a „logikai következtetések” állnak (jelesebb képviselői: Finkey Ferenc, Irk Albert, Vámbéry Rusztem, Nagy Lajos, Móra Mihály); a *bizonyítás processzuális felfogása* – ennek lényege, hogy a büntetőeljárást mint jogilag szabályozott eljárási cselekménynek tekintti (e felfogás elsősorban a polgári eljárásjog irodalmában terjedt el, jelesebb képviselői: Plósz Sándor, Kengyel Miklós); a *bizonyítás pszichikai felfogása* – amely az eljáró hatóság (belső) meggyőződésén alapul (képviselője például: Kocsis Mihály, a polgári eljárásjogban pedig Farkas József); valamint a *bizonyítás gnoszeológiai/ismeretelméleti felfogása* – ennek középpontjában a megismerési folyamat áll (jelesebb képviselői: Erdei Árpád, Király Tibor, Tremmel Flórián).²²

Elfogadva Tremmel Flórián megközelítését: a bizonyítást tehát a büntetőeljárásban annak részét alkotó közvetett és összetett megismerési folyamat. A bizonyítás így a büntetőeljárásban olyan megismerési folyamat, amely egyfelől az egyedi ügyben, büntetőjogilag releváns, túlnyomórészt múltbeli tényállásnak az eljáró hatóság, végsősoron a bíróság általi a valósággal adekvát megállapítására irányul; másfelől a bizonyítékok összegyűjtésével, vizsgálatával és mérlegelésével kapcsolatos tevékenységben realizálódik.²³

¹⁸ Indokolás 205. §-hoz.

¹⁹ Fantoly–Gácsi (2013) 203.

²⁰ Cséka et al. (2006) 189.

²¹ Cséka (1968) 73., 78.

²² Tremmel (2006) 52–59.

²³ Herke et al. (2012) 132.

Bizonyítási eszköz

A bizonyítási eszköz és a bizonyíték a kontinentális büntetőeljárás rendszerekben tipikusan két önálló, ám egymással szoros összefüggésben álló fogalmak.²⁴ Az, hogy az összefüggés pontosan miben áll, már nehezebben megválaszolható kérdés. Tremmel Flórián szerint „lényegében a bizonyítási eszköz a formai oldala, a bizonyíték pedig a tartalmi oldala ugyanannak a jelenségnek”.²⁵ Elfogadva a fentieket, álláspontom az, hogy a kapcsolat a két fogalom között a *formai és tartalmi felosztás mellett a több-kevesebb relációiban* is megragadható.

A bizonyítási eszköz (szinonim fogalommal: a bizonyítás forrása) a bizonyítékok hordozója, azaz olyan személy, nyilatkozat vagy dolog, amelyből a hatóság megismerheti a bizonyítékokat. Adatokat, információkat szolgáltat a hatóságok és a résztvevők számára, ezáltal megteremti a releváns tényekre vonatkozó bizonyítás lehetőségét.²⁶

A *hatályos büntetőeljárás törvény* (1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról, a továbbiakban: Be.) a 76. § (1) bekezdésében a bizonyítási eszközök taxatív felsorolását adja. Így bizonyítási eszköz 1. a tanúvallomás; 2. a szakvélemény; 3. a tárgyi bizonyítási eszköz; 4. az okirat és 5. a terhelt vallomása.

A fenti felsorolás külön nem nevesít elektronikus/digitális bizonyítási eszközt, azonban álláspontom szerint az a *tárgyi bizonyítási eszközök tágabb értelemben vett fogalmában* [Be. 115. § (2) bek.] implicite benne van az elektronikus bizonyításra/bizonyítékra való utalás. E rendelkezés alapján a Be. „alkalmazásában tárgyi bizonyítási eszköz az irat, a rajz és minden olyan tárgy, amely műszaki, vegyi vagy más eljárással adatokat rögzít. Ahol e törvény iratról rendelkezik, ezen az adatot rögzítő tárgyat is érteni kell”. A rendelkezés nem utal közvetlenül a digitális tartalomra. Ugyanakkor az a klasszifikáció, amely szerint „műszaki, vegyi vagy más eljárással adatokat rögzítő” tárgy is tárgyi bizonyítási eszköznek minősül, az *elektronikus bizonyíték* (már e ponton jelzem, hogy valójában nem bizonyítási eszköz, hanem bizonyíték álláspontom szerint a helyes terminológia) büntetőeljárásokban való létének elismerését jelenti. Ebben az esetben a hangsúly az adatrögzítésen van tehát, annak módja, hogy például az, hogy digitális vagy analóg technológiával történik-e, másodlagos.²⁷ Az elektronikus bizonyíték létét további, a kényszerintézkedések körében elhelyezett rendelkezések is alátámasztják a hatályos büntetőeljárás törvényben. Így először is a *ház kutatás szabályainál* fedezhetjük fel, hogy a házkutatás tárgya lehet – a ház, lakás, egyéb helyiség, az azokhoz tartozó bekerített hely vagy a járművön túl – az ezeken a helyeken elhelyezett információs rendszer vagy ilyen rendszerben tárolt adatokat tartalmazó adathordozó [Be. 149. § (1) bek.]. Másodszor megjelenik a *lefoglalás* [Be. 151. § (2) bek.], az *információs rendszerben tárolt adatok megőrzésre*

²⁴ Vö. Erdei (1987) 18.

²⁵ Tremmel (2006) 67.

²⁶ Fantoly–Gácsi (2013) 210.

²⁷ Máté (2017) 89. E szabályozás az Amerikai Egyesült Államok szabályozásával azonos, ahol a digitális adat fogalmának meghatározásakor az adatrögzítés mozzanatán van szintén a hangsúly. *Federal Rules of Evidence*, 101. cikk.

kötelezés elnevezésű kényszerintézkedésnél (Be. 158/A. §), és az *elektronikus adat ideiglenes hozzáférhetetlenné tétele* szabályainál (Be. 158/B. – D. §).

A fentebbi kitérő után ismét rátérve a bizonyítási eszközök kérdésére: e szabályozási kört (bizonyítási eszközök taxatív felsorolása) kibővítette a jogalkotó az új büntető-eljárás törvényben, ugyanis a pártfogó felügyelői véleményt és az *elektronikus adatot önálló bizonyítási eszközként* nevesíti az új Be. (új Be. 165. §). Fogalmát tekintve: „elektronikus adat a tények, információk vagy fogalmak minden olyan formában való megjelenése, amely információs rendszer általi feldolgozásra alkalmas, ideértve azon programot is, amely valamely funkciónak az információs rendszer által való végrehajtását biztosítja [új Be. 205. § (1) bek.]. Ugyanakkor ettől elkülönülten *iratnak* nevez „minden olyan tárgyi bizonyítási eszközt, amely műszaki, vegyi vagy más eljárással adatokat rögzít, így különösen a papíralapú vagy elektronikus adatként létező szöveget, rajzot, ábrát” sorolja e körbe [új Be. 204. § (2) bek.]. Azaz, a hatályos Be.-ben meglévő tárgyi bizonyítási eszközökre vonatkozó szabályt egyfelől úgy módosítja, hogy a tágabb értelemben vett tárgyi bizonyítási eszközök csoportját [lásd Be. 115. § (2) bek.] *iratnak* nevezi. Másfelől külön kiemeli az információs rendszer általi feldolgozásra alkalmas kört (amelyek lehetnek tények, információk, fogalmak, sőt program is) és azt már elektronikus adatnak nevezi. A tanulmány kéziratának lezárásakor mindösszesen egy szakirodalom jelent meg, amely foglalkozik az új Be.-beli elektronikus adattal, szerzői szerint „az új szabályozásban a tárgyi bizonyítási eszköz speciális formája az elektronikus adat”.²⁸ Indokát nem adja a jelzett szakirodalom a fentieknek, azonban valószínűsíthető, hogy a Be. 205. § (2) bekezdéséből vezeti le álláspontját, amely kimondja, hogy „ahol e törvény tárgyi bizonyítási eszközt említ, azon e törvény eltérő rendelkezése hiányában az elektronikus adatot is érteni kell”.

Előrebocsátva: nem tudom maradéktalanul osztani a fenti szakirodalmi álláspontot. Noha az elektronikus bizonyítás bölcsőjének számító Amerikai Egyesült Államokban napvilágot látott olyan szakirodalmi álláspont, amely szerint „a digitális bizonyíték maga az adat és annak hordozója is”,²⁹ e definíció a kontinentális büntetőeljárás rendszerekben, ahol elkülönül egymástól a bizonyíték és a bizonyítási eszköz (a bizonyítás forrása) álláspontom szerint nem alkalmazható.

Összegezve: úgy vélem, hogy valójában minden elektronikus adat (bizonyíték) tárgyi (bizonyítási) eszközben tárolódik. Egyetértve Fenyvesi Csaba megállapításával, a számítógépes bizonyíték (tehát az elektronikus adat) sosem létezik elkülönülten, önmagában. Az a tárolt adatok, a létrehozásukhoz és raktározásukhoz használt alkalmazás és ezen tevékenységeket irányító számítógépes rendszer terméke (kisebb mértékben, az annak kinyeréséhez használt szoftvereszközök eredménye is).³⁰ Így az álláspontom az, hogy az elektronikus adat rendszertanilag nem sorolható a bizonyítási eszközök közé. Legalábbis elnevezésében biztosan nem tartozik oda.

²⁸ Vö. Tóth (2017b) 175.

²⁹ Casey (2011) 17.

³⁰ Fenyvesi (2014) 74.

Bizonyíték

A bizonyítási eszközhöz képest szűkebb kategória a bizonyíték fogalma. A szegedi büntetőjogi iskola szerint a *bizonyíték* ugyanis a bizonyítási eszközből származó *tény, adat*, amely alapján a hatóság tényeket (bizonyítás tárgyát) állapít meg. E felfogás szerint a bizonyíték valójában *bizonyító tény*.³¹ A *pécsi büntető eljárásjogi iskola* szerint pedig: a bizonyítékok a büntetőeljárásban olyan *adatok*, amelyek a büntetőjogilag releváns tényekre vonatkoznak, amelyeket a törvény által megengedett forrásokból szereznek be, és éppen ezért összességükben felhasználhatók (alkalmasak) a büntetőjogilag releváns tényállásnak az ügydöntő hatóság általi megállapítására, utólagos rekonstrukciójára.³²

E ponton (bizonyítási eszköz, bizonyíték fogalma kapcsán) ki kell térnem egy harmadik bizonyítási alapfogalomra is: a bizonyítandó tények, azaz a bizonyítás tárgyának fogalmára. A bizonyítási eljárásban a *bizonyítandó tények* – vagyis a bizonyítás tárgyát meghatározó tények – fennállására vagy fenn nem állására nézve a bizonyítékok észlelése, vizsgálata útján vonhatunk le bizonyos következtetéseket. Ennek megfelelően leszögezhető, hogy a bizonyítandó tények az olyan tények, amelyek fennállásának igazolására a bizonyítékok (bizonyító tények) hivatottak. A bizonyító tény azáltal válik bizonyítékká, hogy abból gondolati úton a bizonyítandó tényre nézve vonható le következtetés.³³ Azaz a három fogalom (bizonyítási eszköz, bizonyíték, bizonyítandó tény) közötti összefüggést – mint egymásba kapaszkodó láncszemek képét – a következőképpen lehet felvázolni: a törvényben taxatív módon felsorolt bizonyítási eszközökből nyerjük ki a bizonyítékokat, majd azokból gondolati úton a bizonyítandó tényre nézve vonható le a következtetés.

Tremmel Flórián mutat rá arra, hogy a *bizonyíték fogalmát és lényegét* illetően monista és dualista felfogás között tehető különbség. Amíg a *monista* felfogás a bizonyíték jellegét illetően egyetlen elemre redukálja azt (vagy a tény-, vagy az adatjelleget teszi a közép-pontba), addig a *dualista* felfogás különbséget tesz belső (tartalmi) és külső (formai) oldal között, bizonyítéknak azonban a kettő szerves egységét tekinti.³⁴ A bizonyíték *tényjellegét* valló („tényelmélet”) monista felfogás a bizonyítékok lényegét objektivizálni akarja, az adatjellegét („adatelméletet”) hangsúlyozó felfogás azonban már utal a bizonyítékok viszonylagos természetére. Utóbbi azért lehet lényeges, mert úgy tartja: „az adatok vizsgálata és bírálata révén jutunk el a bizonyítékokhoz [...] így a bizonyítás folyamatában az a tény, amelyet meg akarunk állapítani, amit bizonyítani kell a bizonyítás tárgya [...]; azok az adatok, amelyek a bizonyítandó tények megállapítására szol-

³¹ Fantoly-Gácsi (2013) 210.

³² Herke et al. (2012) 135. Meg kell jegyezni (bár ez már szorosan nem tartozik a tanulmány tárgyához), hogy a bizonyítás fogalma Tremmel Flórián olvasatában ennél komplexebb, ugyanis ő a bizonyíték fogalmát viszonyfogalomnak fogja fel, amelynek keretében valódi és álbizonyítékok között tesz különbséget. Tremmel (2006) 81.

³³ Boros (2008) 21.

³⁴ Tremmel Flórián szerint a monista felfogás képviselői Gödöny József, Nagy Lajos (ők a bizonyítékok tény jellegét hangsúlyozzák), Rudas László, Molnár József (ők a bizonyítékok adat jellegét hangsúlyozzák); a dualista felfogás képviselőinek pedig Irk Albertet és Angyal Pált tartja. Tremmel (2006) 69–72.; Herke et al. (2012) 134–135.

gának a bizonyítékok.”³⁵ Noha Tremmel Flórián szerint a monista felfogás önmagában tautológiás jellegű,³⁶ azonban a felfogás végeredménye – azaz az, hogy a bizonyíték tény vagy adat – jelen tanulmány szempontjából jelentőséggel bír. Noha jelen tanulmány kereteit már-már túlfeszíti, de megjegyzést érdemel, hogy Tremmel Flórián arra is rámutat, hogy a tény és az adat szóhasználat, annak külön fogalomként való kezelése indokolt. Ugyanis a hatályos Be.-t vizsgálva kijelenti, hogy az szinte következetesen akkor beszél „tényről”, amikor olyan jelenségről van szó, amely tényszerű funkciót tölt be, leggyakrabban az „ügy eldöntéséhez szükséges tények” kitételt használva.³⁷ Ezzel szemben, amikor olyan jelenségről van szó, amelyet az említett tények megállapításához használnak fel, akkor ott szintén következetesen az „adat” kifejezést használja a törvény.³⁸

Összegezve: a bizonyítékot egy elemre redukáló monista felfogás, a bizonyíték belső, tartalmi oldalát (tény, adat) tekinti a tulajdonképpeni bizonyítéknak, míg külsődleges eszköznek tekinti a törvényben felsorolt forrásokat, amelyeket éppen ezért fogalmilag is el kell határolni a bizonyítékoktól.³⁹ Így álláspontom az, hogy az elektronikus adatot bizonyítási eszköznek nem, legfeljebb bizonyítéknak lehet tekinteni. Utóbbiak egy csoportban való eljárási törvényben való felsorolása lehetetlen (és nem is célja a jogalkotónak). Álláspontom az, ha a jogalkotó – helyeselhető módon – igazodni akart a 21. században megjelenő technikai hatásokhoz a hatályos Be.-hez hasonlóan a kvázi (vagy más néven tágabb) tárgyi bizonyítási eszközök körében kellett volna utalnia az elektronikus adat léteire, és azt nem külön bizonyítási eszköznek nevesíteni.

Király Tibor már 1972-ben rámutatott arra (az akkori eljárási törvény kapcsán), hogy „következetlenség, sőt majdnem zűrzavar, ami a terminológiában (bizonyíték, eszköz, forrás következetlen használata) uralkodik”.⁴⁰ Nézetem szerint azzal, hogy a jogalkotó az elektronikus adatot bizonyítási eszköznek nevesíti e ponton „zűrzavart” teremtett a bizonyítási eszköz és bizonyíték fogalmi között. Az új törvény indoklása rögzíti „a cél a jövő kihívásaira választ adni képes bizonyítási eszközök biztosítása [volt]”. *Semmilyen dogmatikai magyarázat nincs arra*, miért lett volna indokolt az elektronikus adat bizonyítási eszközként való rendszertani elhelyezése. Álláspontom az, hogy a jövő kihívásaival szembenézni e területen nem a hagyományos dogmatikai fogalmak részbeni felcserélésével lehet, hanem az a kriminalisztika és azon belül is az igazságügyi informatikai szakterület feladata.

³⁵ Herke et al. (2012) 134.

³⁶ Herke et al. (2012) 134. Mindemellert a monista rendszer legfőbb hibájának azt tekinti, hogy „a bizonyítékot ténynek vagy adatnak tekintő felfogások túlságosan tágan – legalábbis egyéb ismérvek hiányában – vonják meg a bizonyítékok körét. A kérdés ugyanis éppen az, hogy a büntetőeljárásban milyen tények vagy milyen adatok szolgálhatnak bizonyítékként, illetve milyen adatokat fogadhat el a bíróság”. Tremmel (2006) 70.

³⁷ Tremmel (2006) 73.

³⁸ Tremmel (2006) 73–74.

³⁹ Tremmel (2006) 70.

⁴⁰ Király (1972) 131.

A bizonyítás szabadsága mint a bizonyítási elvek egyikének érvényesülése

Ennek a bizonyítási elvnek több aspektusa lehet, így magában foglalhatja a *bizonyítási eszközök felhasználásának szabadságát*, valamint a *bizonyítékok értékelésének szabadságát*.⁴¹ Amíg az előbbi részelv a mindenkori eljárási törvényben meghatározott bizonyítási eszközök szabadon felhasználhatóságát és a bizonyítási eljárások (új Be. terminológiája szerint bizonyítási cselekmény) szabadon alkalmazhatóságát jelenti a büntetőeljárásban Be. 78. § (1) bek.; új Be. 167. § (1) bek.);⁴² addig az utóbbi azt foglalja magában, hogy „a bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító erejük” [új Be. 167. § (3) bek.]. A bizonyítékok értékelésének új Be.-beli szabályánál üdvözlendő, hogy már „csak” *bizonyítékok bizonyító erejéről* rendelkezik – a hatályos Be. ugyanis úgy fogalmaz, hogy „a bizonyítás eszközeinek és a bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyítóereje” – azaz kifejezésre juttatja az eljárás-jog dogmatikában egyértelmű szabályt: bizonyító ereje „csak” a bizonyítékoknak lehet, a bizonyítékok forrásainak ilyen tulajdonsága nincs. Az eljárási törvény így a bizonyító erő megítélését a konkrét ügyben feltárt és felhasznált bizonyítékok értékelése során a tényállást megállapító hatóságra (bírószágra) bízta. A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság így tehát a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg [Be. 78. § (3) bek.; új Be. 167. § (4) bek.].⁴³ Ez a meggyőződés – lévén a magyar büntetőeljárás nem teljesen szabad bizonyítási rendszerrel bír – indokkal alátámasztott, *kellően indokolt meggyőződés*. A hazai uralkodó szakirodalmi felfogás alapján a meggyőződés módszerbeli funkciót tölt be.⁴⁴ Ez pedig azt jelenti, hogy a meggyőződés módszere egyfelől kirekeszti azt a lehetőséget, hogy az ügydöntő hatóságon kívül bárki más döntse el kötelező érvénnyel, hogy egyáltalán van-e bizonyíték; másfelől éppen az eljáró hatóság személyes felelősségét, mérlegelő képességét teszi előtérbe. Azaz a hatóság feladata, hogy körültekintően vizsgálja meg egyenként, majd összességükben a bizonyítékokat.⁴⁵

A jövőben ugyanakkor komoly aggályokat vethet fel az elektronikus adatok (bizonyítékok) értékelése. A kiindulópontom, hogy az eredetileg angolszász típusú büntetőeljárásban használatos relevancia (*relevance*), megengedhetőség (*admissibility*), hiteltérdemlőség (*weight*) fogalmak a magyar kontinentális típusú büntetőeljárásokba is adaptálhatóak (a rendszer alapvető jellegének figyelembevételével természetesen).⁴⁶ Tremmel Flórián erre nézve egy általam „négylépcsős szabály”-ként megfogalmazott modellt vázol fel.⁴⁷

⁴¹ Vö. Fantoly–Gácsi (2013) 215–216.

⁴² Kivételt megtűrő szabály ez ugyanakkor, hiszen maga a Be. előírja, hogy „a törvény azonban elrendelheti egyes bizonyítási eszközök igénybevételét” [Be. 78. § (1) bek. 2. mondat; új Be. 167. § (1) bek. 2. mondat].

⁴³ E ponton szintén újítása az új Be.-nek, hogy a nyomozó hatóságot is felsorolja a bizonyítékokat értékelő hatóságok közé.

⁴⁴ Herke et al. (2012) 72.

⁴⁵ Herke et al. (2012) 72.

⁴⁶ E fogalmakhoz és a bizonyítékok értékelési lépcsőihöz lásd: Monaghan (2015) 24–33.

⁴⁷ Lásd: Tremmel (2006) 95–97.

Így a magyar büntetőeljárásokban (is) a *bizonyítékok relevanciája* arra ad választ, hogy az adat büntetőjogilag releváns tényre vonatkozik-e (első lépcső); a *bizonyítékok megegyedettsége* a bizonyítékfogalom formai oldalát emeli ki, azt, hogy törvényes forrásból származik-e (második lépcső). A harmadik lépcső a *hiteltérdemlőség* vizsgálata, amely során az dől el, hogy az előző két lépcső szerinti bizonyíték valósággal adekvát adatokat foglal-e magában. Tremmel negyedik lépcsőként azt emeli ki, hogy mindezt követően a bizonyítéknak elégségesnek kell lennie a bizonyosság eléréséhez, azaz végkövetkeztetésként megállapítható, hogy „a bizonyítékok szinergikus jelenségek [...] valóságos súlyuk és jelentőségük csak kölcsönhatásukban, összhatásukban mutatkozik meg”.⁴⁸

Mindezek alapján a bizonyíték absztrakt fogalmából (büntetőjogilag releváns tényekre vonatkozó adatok, törvényes forrásból származnak) fogalmi szükségszerűséggel következik, hogy *in concreto* az adott büntetőügyben hiteltérdemlőségük, felhasználhatóságuk mindig konkrét tartalmi vizsgálatot és mérlegelő, értékelő tevékenységet igényel.⁴⁹ Az elektronikus bizonyítékoknál azonban bizonytalanságot eredményezhet, hogy a tartalmi vizsgálatot a hatóság, végsősoron a bíróság nem tudja (közvetlenül) elvégezni, hiányzik hozzá a kellő szakismerete, szakértelme. (Az elektronikus adatokat elemezni, szűrni és összefüggéseiben kell használhatóvá tenni – raszterezés.⁵⁰) Kérdésként merül fel, hogy e szakismeretet, szakértelmet ki fogja pótolni. Álláspontom szerint a büntetőeljárások kezdeti szakaszában a *szaktanácsadó* lesz ez a személy. Az új Be. a szaktanácsadóra vonatkozó rendelkezéseket a hatóságok „egyéb adatszerző tevékenysége” szabályainál rejti el, rendelkezése szerint: „Az ügyészség, a nyomozó hatóság [...] szaktanácsadó közreműködését veheti igénybe, ha a bizonyítási eszközök felderítéséhez, felkutatásához, megszerzéséhez, összegyűjtéséhez vagy rögzítéséhez különleges szakismeret szükséges. A vádemelés után az ügyészség a bizonyítási indítvány megtétele, bizonyítási eszköz felkutatása és biztosítása érdekében vehet igénybe szaktanácsadót.” [új Be. 270. § (1) bek.]. A szaktanácsadó közreműködése nem bizonyítási eszköz (azaz „közlése” nem szakvélemény), lényegét tekintve a hatóság tagja helyett dolgozik,⁵¹ így olyan vizsgálatokat végezhet csak, amelyeket a hatóság eljáró tagja is foganatosíthatna, ha meg lenne hozzá a kellő szakismerete.⁵² Garanciális szempontból rögzíti a törvény, hogy „közreműködésének a tényét, a közreműködés módját és tartalmát az eljárási cselekményről készült jegyzőkönyvben vagy feljegyzésben fel kell tüntetni” [új Be. 270. § (4) bek.].

Másfelől kiemelendő, hogy az új törvény rendezi azt a gyakorlatban vitatott kérdést is, hogy a szaktanácsadó a szabad bizonyítás rendszerébe miként illeszkedhet. A szaktanácsadó a közreműködésével elvégzett eljárási cselekményről tanúvallomást tehet ugyanis az új Be. alapján [új Be. 270. § (5) bek.], amely így közvetett bizonyítékot szol-

⁴⁸ Tremmel (2006) 97–98.

⁴⁹ Tremmel (2006) 80.

⁵⁰ Fenyvesi (2014) 218.

⁵¹ Az új Be. Indokolása szerint a szaktanácsadó „tájékoztató jellegű információkkal pótolja az őt igénybe vevő szervek szakértelmét”. Indokolás a 268–270. §-hoz.

⁵² Tóth (2017a) 173.

gáltató bizonyítási eszközként értékelhető.⁵³ A szakértelmet másfelől a büntetőeljárásokban az *igazságügyi informatikus szakértők* is pótolhatják (álláspontom szerint inkább az eljárás későbbi szakában), akik az elektronikus bizonyítékról (annak tartalmáról például) szakvéleményt készítenek.

A problematikus pontot (szaktanácsadó közlése, szakértő véleménye) abban látom, hogy így a hatóság, végső soron a bíróság adott esetben az elektronikus bizonyítékról mindig csak a szakértő által adott véleményt értékeli az elektronikus bizonyíték kapcsán.⁵⁴

Az elektronikus bizonyítékok értékelését tovább bonyolíthatja, hogy a számítógépes bűnözés területén is elindult a nemzetköziesedés, azaz a határokon átnyúló bűnözés. E téren az Európai Unión belül az úgynevezett EVIDENCE (és az erre épülő) projekt keretében próbálják az egységes szabályozás alapjait (például elektronikus bizonyíték fogalma, fajtái; alapelvek kidolgozása; az alapvető elvekkel – így a védelemhez való joggal, a hatékony jogorvoslati joggal – való kapcsolata; valamint az adatvédelem és az úgynevezett *privacy* területével való konfrontációs pontok) megfogalmazni.⁵⁵

Végezetül megjegyzem: az elektronikus adatok tárolása majd szintén problematikus lehet a jövőben. E ponton a tárgyi bizonyítási eszközöknél megjelenő előírás követendő lehet, azaz különös figyelmet kell fordítani a megtalálás helyére, körülményeire és a biztos és szakszerű megőrzésre is.⁵⁶

Zárógondolatok

A kriminalisztika tudományában és gyakorlatában, valamint mellette párhuzamosan a büntető eljárásokban az elmúlt 25-30 évben az adatok új, digitális formája jelent meg és azok napról-napra szinte már követhetetlen tempóval változnak, bővülnek.⁵⁷ Jelen dolgozattal a célom az volt, hogy a magyar büntetőeljárás rendszerében elhelyezzem rendszertanilag az elektronikus adatot, és így dogmatikai vizsgálódást végezzek az elektronikus bizonyítás területén. A fogalmakat (bizonyítási eszköz, bizonyíték) illetően e ponton kavardást hozott az új büntetőeljárás törvény, tanulmányom címében ezért szerepel az elektronikus bizonyítás (és nem bizonyítási eszköz vagy bizonyíték) kifejezés. Dolgozatomban igyekeztem rendet teremteni a fogalomhasználatot illetően is. Álláspontom egyfelől az, hogy az elektronikus adat (ha csak az elnevezését nézzük) nem lehet rendszertanilag bizonyítási eszköz. Másfelől (ha a szabályozás tartalmát is nézzük) nem lett volna szükség az új Be. 205. § (1) bekezdés megalkotására, azt a hatályos Be. 115. § (2) bekezdésének megfelelően a tárgyi bizonyítási eszköznél lett volna

⁵³ Indokolás a 268–270. §-hoz.

⁵⁴ Jelen tanulmány kereteit a területi korlátok miatt szétfeszítené, ugyanakkor a teljességre törekvés jegyében kiemelés érdemel, hogy e ponton további speciális helyzetet eredményezhet a büntetőeljárásokban az elektronikus adatról a magánszakértő által adott vélemény is. A magánszakértői vélemények új Be.-beli szabályozásához lásd: Gácsi (2017b) 137–140.

⁵⁵ Biasiotti et al. (2015) 25–35.

⁵⁶ Tremmel (2006) 89.

⁵⁷ Casey (2011) 9.

célszerű elhelyezni, még akkor is, ha az új Be. a tárgyi bizonyítási eszközökön belül önálló kategóriaként kezeli az iratot.

Adaptálva Máté István Zsolt megállapításait az új Be.-ben megjelenő szabályozásra: az elektronikus adat a büntetőeljárásban csak akkor válhat valóban teljes értékű (de alatta nem a tökéletesség értendő) bizonyítékká, ha annak felismerése és beszerzése szakszerű keretek (például szaktanácsadó, szakértő bevonásával) történik, továbbá, ha az eljárás valamennyi szereplője rendelkezik a szerepéhez mérten megfelelő szintű kompetenciával a digitális írástudás területén.⁵⁸ Ugyan a 21. században „a kézműves detektív munka már a múlté, ám a szakmai nyomozói célok változatlanok”⁵⁹ – tudniillik a bűncselekmények és az elkövető személynek a felderítése még ma is a nyomozás feladata. E modernizálódott rendszerben az elektronikus bizonyítékokkal pedig magának a bíróságának sem változott meg a feladata: a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján kell döntenie a terhelt büntetőjogi felelősségéről és/vagy az eljárást véglegesen lezárnia.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bem, Derek et al. (2008): Computer Forensics Past, Present and Future. *Journal of Information Science and Technology*, Vol. 5. No. 3. 43–59.
- Boros Anita (2008): *Bizonyítás a közigazgatási eljárásjogban*. Doktori értekezés. KRE ÁJK, Doktori Iskola.
- Biasiotti, Maria Angela et al. (2015): The Evidence Project: Bridging the Gap in the Exchange of Digital Evidence Across Europe. In Rudolph, Carsten – Kuntze, Nicolai – Endicott-Popovsky, Barbara – Maña, Antonio eds.: *Proceedings of the 10th International Conference on Systematic Approaches to Digital Forensic Engineering*, 25–35. Forrás: <http://sadfe2015.safesocietylabs.com/wp-content/uploads/2015/10/SADFE-2015-Proceedings.pdf> (2018. 01. 10.)
- Casey, Eoghan (2011): *Digital Evidence and Computer Crime: Forensic Science, Computers and the Internet*. New York, Academic Press.
- Cséka Ervin (1968): *A büntető ténymegállapítás elméleti alapja*. Budapest, KJK.
- Cséka Ervin et al. (2006): *A büntetőeljárás jogi alapvonalai I.* Szeged, Bába Kiadó.
- Erdei Árpád (1987): *Tény és jog a szakvéleményben*. Budapest, KJK.
- Fantoly Zsanett – Gácsi Anett Erzsébet (2013): *Eljárási büntetőjog. Statikus rész*. Szeged, Iurisperitus Kiadó.
- Fenyvesi Csaba (2014): *A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó.
- Gácsi Anett Erzsébet (2017a): Büntetőtárgyalás tartása zártcélú távközlő hálózat útján. *FORVM*, 7. évf. 2. sz. 5–24.
- Gácsi Anett Erzsébet (2017b): Quo vadis fegyverek egyenlőségének elve? In Görög Márta – Hegedűs Andrea szerk.: *Lege Duce. Comite Familia. Ünnepi tanulmányok Tóthné Fábrián Eszter tiszteletére, jogász pályafutásának 60. évfordulójára*. Szeged, Iurisperitus Kiadó. 127–140.
- Király Tibor (1972): *Büntetőítélet a jog határán (Tanulmány a perbeli valószínűségről)*. Budapest, KJK.
- Laczi Beáta (2001): A számítógépes környezetben elkövetett bűncselekmények nyomozásának és a nyomozás felügyeletének speciális kérdései. *Magyar Jog*, 48. évf. 12. sz. 726–738.

⁵⁸ Máté (2017) 96.

⁵⁹ Morris (2007) 36.

- Herke Csongor – Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba (2012): *A büntető eljárásjog elmélete*. Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- Máté István Zsolt (2017): *Az igazságügyi informatikai szakértő a büntetőeljárásban*. Doktori értekezés. Pécs.
- Mohácsi Barbara (2010): Az online-házkutatás alkotmányosságának kérdése. In Vig Dávid szerk.: *A globalizáció kihívásai: Kriminálpolitikai válaszok*. Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság.
- Monaghan, Nicola (2015): *Law of Evidence*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Morris, Bob (2007): History of Criminal Investigation. In Newburn, Tim – Williamson, Tom – Wright, Alan: *Handbook of Criminal Investigation*. London, Willan Publishing.
- Murphy, Erin (2006): The New Forensics: Criminal Justice, False Certainty, and the Second Generation of Scientific Evidence. *California Law Review*, No. 95. 1–71.
- Nagy Zoltán András (2009): *Bűncselekmények számítógépes környezetben*. Budapest, Ad Librum.
- Palmer, Gary (2001): *A Road Map for Digital Forensic Research. First Digital Forensic Research Workshop*. New York, Utica. 1–42.
- Szabó Imre (2011): A számítástechnikai adat mint elektronikus bizonyíték. In Virág György szerk.: *Kriminológiai Tanulmányok*, 48. kötet. Budapest, OKRI. 13–28.
- Székely Zoltán (2008): Információs bűnözés az információs társadalomban. In Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán szerk.: *Tanulmányok a „Rendészet és rendvédelem – kihívások a XXI. században” című tudományos konferenciáról. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*. Pécs.
- Tóth Mihály (2017a): A szaktanácsadó. In Belovics Ervin – Tóth Mihály szerk.: *Büntető eljárásjog*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó.
- Tóth Mihály (2017b): A tárgyi bizonyítási eszközök és az elektronikus adat. In Belovics Ervin – Tóth Mihály szerk.: *Büntető eljárásjog*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó.
- Tremmel Flórián (2006): *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.

JOGFORRÁS

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról.
2017. évi XC. törvény, a büntetőeljárásról.
A 2017. évi XC. törvény indokolása.
Federal Rules of Evidence 101. cikk.

ABSTRACT

Basic Dogmatic Issues Associated with Electronic Evidence

GÁCSI Anett Erzsébet

Since the middle of the 20th century, representatives of social sciences have a keen interest in the effect technology has on society. The same applies to legal science and, more specifically, to the science of criminal proceeding law. Technology and digital devices have multiple noticeable effects on this area of science, including the issue of electronic evidence. The appearance of electronic evidence gives rise to the re-consideration (but not necessarily the re-regulation) of the traditional dogmatic issues associated with proceeding law. This study focuses on how the administration of electronic evidence is regulated in the current and new Hungarian Act on Criminal Proceedings, respectively, as well as on the issues that may arise in connection therewith.

Keywords: *criminal procedure, electronic evidence, principle of free evaluation of evidence*